

«НАСТАНОВИ АГАПІТА» У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті досліджуються «Повчальні глави» Агапіта - текст, який мав непересічне значення для української, російської та європейської політичної філософії.

Майже півтора тисячоліття тому у Візантії з'явився текст, якому судилося відіграти непересічну роль у розвитку і становленні політичної філософії усєї Східної і Західної Європи. Це були славнозвісні «Повчальні глави диякона Агапіта імператору Юстиніану», написані грецькою мовою близько середини VI ст. Дивовижна доля твору, перипетії його життя на Сході і Заході переконують нас у тому, що значення цього тексту для образу сучасної політичної філософії переоцінити важко. «Від Англії до Кавказу, з шостого по вісімнадцяте століття Агапіта читали правителі, посадовці, писці, ченці і школярі, - пише І. Шевченко, - він забезпечував московських книжників основами політичної ідеології... за винятком ранніх отців церкви, жодний інший візантійський автор не може зрівнятися з ним за популярністю поза межами держави» [1].

Як часто буває, ні про особу самого автора, ні про точний час, мотиви чи обставини написання твору нічого достовірно невідомо. Про Агапіта з впевненістю можна сказати тільки те, що він був греком за походженням, мав сан диякона. Існує також припущення, що він перебував на службі у церкві Святої Софії у Константинополі, проте воно не підтвержене фактами. Невідомо навіть те, якому саме Юстиніану адресував свій твір диякон: Юстиніану I (роки царювання 527-565) чи Юстиніану II (посідав візантійський престол у 685-695 та 705-722 рр.), хоча найімовірніше це був все-таки Юстиніан I. Однак, попри все, кількість списків та перекладів написаного Агапітом твору змусить позаздрити будь-якого автора. Вперше каталог із 92 списків і 6 фрагментів уклав у 1906 р. Антоніо Белломо [2]. Найстарішим серед списків вважається так званий «Palatinus Graecus 228», який датують XIII ст., інші 6 - XIV ст., 32 - XV ст., 13 - XVI ст., 1 - XVII ст., 3 - XVIII ст., і 20 так званих «афонських» рукописів датуються XVIII-XIX ст.

«Повчальні глави» перекладено на іноземні мови, серед яких була і церковнослов'янська. Найперший зі слов'янських перекладів, за І. Шевченком, було зроблено ще до 1076 р. у Болгарії. Списки цього перекладу не збереглися, але кіль-

ка його фрагментів потрапило до «Ізборника 1076 року» [3]. Майже ідентичні з ними цитати під назвою «Звернення до тих, хто володарює на Землі» збереглися у сербському рукописі XIV ст. і нині знаходяться у Національній бібліотеці м. Софії за № 1037, лл. 230^v - 233^r. Цей текст також було покладено в основу однієї з пізніших редакцій, а саме, список, який міститься у Російській державній бібліотеці у Москві у так званому Волоколамському збірнику за № 164/530 [F 113/530], лл. 183^v-194^r. До таких висновків дослідник дійшов після аналізу техніки і слововжитку у вищезгаданому списку.

Наступний переклад було зроблено у Москві аж через 400 років, тобто у XVI ст. [4]. У цілому, у московських бібліотеках зберігаються близько 10 рукописних списків Агапіта, які базуються в основному на двох вищезгаданих редакціях [5]. Перший друкований переклад «Глав» Агапіта з'явився у Києві у 1628 р., автором якого був Петро Могила [6]. Для роботи над власною версією він використовував усі відомі на тоді переклади Агапіта, а також грецький друкований оригінал західного походження. Книга, видрукована у типографії Києво-Печерської лаври, була досить поширеною. У наш час її примірники зберігаються у книгосховищах Росії та України, у тому числі й у відділі стародруків НБУ ім. Вернадського. У 1660 р. вона була перевидана у Москві, а ще пізніше з'явилося кілька незалежних перекладів [7].

* * *

Більшість дослідників вважають цей текст своєрідним «компендіумом», зібранням ідей античної та ранньопатристичної філософії, які хоча і неоригінальні, але є важливим підґрунтям політичної філософії. «Від Агапіта не можна було запозичити ніяких особливо яскравих ідей, - стверджував В. Е. Вальденбер, - у нього немає майже нічого оригінального. Більша частина його настанов складена під очевидним впливом Сократа, Платона, Арістотеля і творинь Отців Церкви. Стосовно цього знайомство з ним було корисне, оскільки через нього можна було б познайоми-

тися з античною і християнською політичною філософією» [8], «для руської політичної думки, - вважає автор - ... Агапіт має значення не як провідник спеціально візантійських ідей, а майже виключно як посередник у передачі ідей античної філософії» [9].

Текстуальні витоки Агапітової праці неодноразово досліджувалися ученими різних країн. Так, Ф. Дворнік в основі «Настанов Агапіта» вбачає ідеї політичної філософії пізнього еллінізму [10], аналогічної думки дотримується В. Ханак [11]; а можливо, Агапіт використав твір Діона Хрисостома «*Про царську владу*» [12], а також учення Марка Аврелія про добродетель володаря та платонівські доктрини «ідеальної держави» й «філософа на троні» [13]. Однак твір, хоча зовні і видається еkleктичним, має певну внутрішню логіку.

Основою політично-філософської доктрини Агапіта є, чи не вперше обгрунтована, теорія божественного походження царської влади, яка стала ключовою для візантійсько-російського політичного абсолютизму пізніших віків. Бог утверджує царство «по подобно НсWгw Цртвіа дадЕ» він правителю «Скиптрь зьмнаго Началства» [14], він же охороняє монарха впродовж його царювання і наділяє його силою. Цієї ідеї не було ні у Платона, ні у Арістотеля, не знала її і філософія доби еллінізму. Подібні міркування з'являються тільки у Першому соборному посланні апостола Петра [15]. Агапіт, розвиваючи ці думки, стверджує, що правитель має все життя бути вдячним Богу за честь, якої той його удостоїв, та намагатися повернути борг благочестям, добродетельності і людинолюбством: «Єлїкш ВЕЛИКИХЪ сподобилъСА Ёсї w Ба даршвѣ, толики) множайшого възданїа дажьЕнь ЕСИ емѣ. ТѢМЖЕ въздажь Блгтлю даьгъ блгрЕНїа, прїЕМлющЕМ^ даъ гъ акї блгть, и възм^сто блгти блгть || въздаюЩЕМ#: тьї бб при и > ї блгтемъ Лбладає, и Б*КОЖЕ дльгъ блгтьства ВЪЗЭЕТЪ» [16].

Держава, за Агапітом, подібна великому човну («корабЕць всЕмірнагш жїтЕлетва» [17]), а її правитель - керманічу. Як керманіч, він має велику відповідальність перед Богом, непорівняно більшу, ніж будь-хто з громадян, оскільки помилки громадянина шкодять насамперед йому самому, а помилки правителя можуть призвести до загибелі держави. Хоча правитель і є намісником Бога на землі, однак не повинен забувати, що він смертний і тлінний, що всі земні багатства і блага «рївчнїхъ стр^ї подражаЕТЪ ВРЕМЕННОЕ ТЕЧЕНїЕ» [18], а тому він не повинен впадати у гріх гордині. Неодноразові наголошення Агапітом на тлінності всього сушого на землі нагадують одночасно як античні, так і християнські концепції, згідно з якими людина, а особливо

та, котра має найвищу владу, повинна постійно пам'ятати про смерть [19].

Держава - не мета, а засіб для досягнення справедливості («піравости»). Справедливість, отже, є чимось вищим ніж сама держава [20], - так вважає Агапіт. Ці думки мислителя перегукуються з ідеями, викладеними у перших двох книгах Платонової «Держави», в яких політичний устрій також розглядається з позицій справедливості, обумовленої благом [21]. Взагалі ідея про існування законів і принципів, вищих за державу, людські закони і самого правителя, перманентно присутня у творі, чимось нагадуючи більш пізні варіації Томи Аквінського на теми *lex divina*, *lex aeterna* чи *lex naturalis*, неодноразово відтворювані в західноєвропейських політичних концепціях «природного закону» чи «природного права».

Як намісник Бога, керівник держави повинен мати досконалу, правдиву і чисту душу («акї зрьцал#...хранїти он# всгда чїст#» [22]). Він має в усьому наслідувати Бога. Ця ідея, як ми пам'ятаємо, вперше з'явилася у Платона [23], однак у Агапіта вона подається в християнській обробці. Богонаслідування досягається через сократівське самопізнання, яке знову ж таки в рамках традиції, започаткованої у середньовічній філософії Філоном Александрійським, подається одночасно як і пізнання Бога. Ось характерний пасаж, яким візантійський мислитель покладає зв'язок між самопізнанням і практикою: «Бжтвном^ #ЧЕ,... и пръвом^, члци ЄЖЕ познати кожо СЕБІ на^чаемъд: ЙЖЕ бо СЕБІ познавий, познають Ба, Ба ЖЕ познавий, оуподобйтСА Ш: оуподобйт ЖЕ СА Б?, ЙЖЕ достоинь бывий Ба: Достоинь ЖЕ бываЕть Ба, йже ничего, же недостоиное творїи Б?, но мртв^АЙ оубв с^шал ЕГО, ПЛАЙ ЖЕ ЖЕ мртв^Еть, а творїи ЫЖЕ ПЛЕТЪ» [24]. Гідність, яку, на думку Агапіта, правитель має ставити вище за честь («Чести ВСАКОА ПРЕВЫШЕ им^ай Достоинство Царю» [25]). Це є узагальнюючою категорією для кількох моральних рис, які повинен мати ідеальний правитель, а саме: *вміння керувати собою, мудрість, скромність, смиренність, справедливість, милосердя* [26]. Цей перелік досить цікавий з огляду на своєрідну суміш античних і християнських чеснот. Уперше подібний набір запропонував Платон у IV та VI книгах своєї «Держави», де, як відомо, він розробляє вчення про чотири чесноти правителя (*мудрість, мужність, розсудливість і справедливість* (Держава, IV, 427e, VI, 487a), який також мусить демонструвати *відсутність користолюбства* (VI, 485e) та *підкування про підлеглих* (IV, 463a-b). В епоху пізнього еллінізму складається набір чеснот, подібний до платонівського, однак доповне-

ний ще й такою нормою, як *скромність*. У християнській політичній філософії цей перелік у цілому зберігся, однак *справедливість* було замінено на *милосердя*, *скромність* на *смирненість*, а *мужність* — на *християнське подвижництво*. Агапіт рекомендує Юстиніану як античні (*мудрість, скромність, справедливість*), так і християнські (*милосердя, смирненість*) чесноти. Мужність у Агапіта трансформована у *самоконтроль, уміння керувати бажаннями і потягами* - цілком у дусі стоїчних та епікурейських постулатів. Особливо цікава настанова *мати мудрість*, для обґрунтування якої Агапіт використав платонівське вчення про «філософа на троні»: «Въ наши врѣмьна показасА блгагш житіалт^то, €М^, ЖЕ прѣрелЕні жто и> ДРЕВНИХЪ быги, егда йлй Філософй Царствовати бад^ть, йлй ЦаріЕ Філософствовати: Йбо- Філософств^ЮЩЕ, сподобйстЕСА Царства, и Царств^ЮЩЕНЕ І&СТ Й ПИСТЕ ФІЛОСОФІИ^ И БО ЛЮБИТИ И ДРАВЕ ІЕ поповчатъ, ШАДГЕМЪ Да и придтмъ, тьхъ йсцълйти, й къ равЕньств^, нЕравЕньство ПРИНЕСТЙ ПОДОБАЕТЪ» [31].

Такими є засадничі моральні риси, які, на думку Агапіта, повинен мати правитель. Що ж до практичної моралі, то, починаючи від Афанасія Александрійського, вона ґрунтується на характерному для візантійського типу філософування утвердженні переваги діла над словом: «БлгрЕніА ЖЕ взыскать и) насъ, ні ЄЖЕ глы блгими проиЗНЕСЕНІЕ, но єжи вѣщми блгчтйвыми приношЕНІЕ» [28]. Правитель сам має дотримуватися встановлених законів, суворо карати тих, хто зґршив, і самого себе, оскільки не існує особи, яка могла б його покарати. Царство буде тільки тоді міцним і непереможним, коли його правитель є бажаним для підлеглих, а отже, для своїх громадян він повинен бути «батьком» - ця думка не є новою для Середньовіччя. Як на Заході, так і на Сході «родову» модель відносин між владою та підлеглими неодноразово пропонували християнські мислителі своїм сюзеренам. Правління має ґрунтуватися на милості, однак в окремих випадках Агапіт не заперечує застосування сили. Тут він демонстрував подібність своїх думок до поглядів інших раннях християнських письменників, які, за свідченням Ж. Флорі, уже з V ст. під впливом нападів варварів на Західну і Східну Римські імперії «починають шукати у Біблії аргументи, які показали б, що християни повинні брати участь у підтриманні закону і порядку» [29]. Агапіт допускає застосування сили до зовнішнього ворога та для підтримання порядку всередині держави. Правитель має не зважати на лестоші й не вибирати собі радників се-

ред підлабузників, прислухатися до всіх порад, але в чомусь бути й непохитним. Він не повинен відгороджуватися від підлеглих і щедро давати милостиню нужденним, адже «ФврѣзаЕШИ оушЕса ЙЖЕ НИЩЕТОЮ о>бдръжймымъ да вбРАЩЕШИ Бжйй сл^хъ йврѣсть: ьковіи бо ащЕ б\$ДЕМЪ нашимі клЕврѣтчймъ, таковаго къ намъ шбРАЩИМЪ Влк# [30]». Зрештою в одній із настанов бачимо, по суті, Арістотелеву теорію «середнього класу», тобто вчення про те, що основу держави становить не розбещена багатством знать і не бідняки, що готові все віддати задля наживи, а найбільш морально стійкий «середній клас», який і потрібно формувати: «...богатый и нйщій члвцы, ц) НЕПодобныхъ ВЕЩЕЙ nartf6f стажд^ть подобною, обіи бо и) сытости разсѣдаютсА, тій ЖЕ, & глада растлѣвають. й обіи оуби> съдръжатъ М і r t f конца: тій ЖЕ НЕ и м^тъ ГДЕ поставити стопы. Да оубо обо, тьхъ йсцълйти, й къ равЕньств^, нЕравЕньство ПРИНЕСТЙ ПОДОБАЕТЪ» [31].

* * *

Цей твір був приречений органічно вписатися в український тип філософування, оскільки відповідав усім головним його рисам: християнському платонізму, уявленням про філософію як практичну мудрість тощо. Він був не стільки ретранслятором античних ідей, як вважав В. Е. Вальденберг, скільки індикатором власного українського філософування.

Твір відіграв велику роль в українській політичній філософії, і, на нашу думку, продовжує відігравати донині. Річ у тому, що сучасний політичний конфлікт не є, очевидно, простим протистоянням двох сил, що досить примітивно вербалізувалось у дихотоміях: російське - українське, демократія - авторитаризм, націоналізм чи «совковість». Це, без перебільшення, конфлікт двох типів політичних цінностей і культури, міфологій і світоглядів, який своїми витокami сягає часів існування двох Римських імперій. Вже тоді між цими двома цивілізаційними материками окреслились суттєві відмінності, які стосувались насамперед відносин між владою і підлеглими. На Заході ці відносини ґрунтувались переважно на домовленостях і взаємовідповідальності. «Велика хартія вольностей 1215 р.», документ, який за виразністю можна порівняти хіба що з «Всезагальною Декларацією прав людини», рельєфно демонструє ці засадничі основи західноєвропейської політики. Взаємна домовленість і клятва, верховенство закону над усіма без винятку, непідкупність правосуддя, недоторканність власності, рівність усіх вільних - такі лейтмотиви тексту, складеного у досить-таки жорстоку добу.

На візантійському Сході відносини з владою будувались зовсім інакше. Їх головний принцип – повна відданість підлеглих можновладцю. «Візантія, – писав А. Я. Гуревич, – не знала феодальної домовленості, принципу васальної вірності або групової солідарності перів. Замість тісних «горизонтальних» зв'язків між особами однакового статусу переважали «вертикально» спрямовані відносини підлеглих до государя... Нічого подібного до «Великої хартії вольностей», правового компромісу між державою і васалами у Візантії неможливо собі уявити...» [32].

Молода держава Русь, яка з X ст. отримує доступ до всіх візантійських культурних цінностей, у тому числі й до античної політичної філософії, починає будувати взаємини між владою та підлеглими переважно за візантійськими взірцями на основі чіткої ієрархії і авторитаризму. Однак кінець XV – початок XVI століття характеризується зміною орієнтирів. У 1452 р. Волинь стає частиною Литовсько-Польської держави, 1471 р. її влада поширюється і на Київ. Україна потрапляє під західноєвропейський політичний і культурний вплив, сюди починають проникати ідеї рівності, суспільного договору, взаємної відповідальності, які згодом будуть покладені в основу класичної моделі європейської демократії. Водночас продовжують існувати і старі візантійські авторитарні погляди, які консервуються в основному, в Острозькому культурному центрі.

Що ж до Росії, тобто колишнього Володимиро-Суздальського князівства, то, будучи відірваною від Європи, вона зберігала візантійський авторитаризм аж до часів Петра I, та, власне, і потім. Таким чином, з XV ст. і до сьогодні в Україні, фактично, збереглися два протилежних типи політичного світогляду.

Текст Агапіта важливий тим, що він однаково цінний для обох цих моделей. У ньому поряд із фундаментальними ідеями візантійсько-російського абсолютизму (правитель – намісник Бога, найдосконаліша людина тощо) містяться традиційні для Європи постулати: рівність усіх перед судом, обов'язкове дотримання правителем установлених законів, справедливості, природного права тощо. Можливо, саме тому твір став таким популярним як на Сході, так і на Заході. Завдяки нейтральній відкритості, «Настанови» читали і у самодержавній Москві, і у вільній Європі, а у час раннього українського відродження, коли, за словами І. Шевченка, «Схід зустрівся із Заходом» [33] за переклад узявся Петро Могила, людина, яка все життя намагалась поєднати православ'я із найкращими європейськими надбаннями. І саме сьогодні переклад, друк і дослідження цього тексту може стати об'єднувальною ланкою для політикуму і суспільства, адже принципи, закладені Агапітом, виводяться не з абсолютизму чи домовленостей, а із законів, вищих за політичні – метафізичних і моральних.

1. *Sevcenko I.* Agapetus east and west: the fate of a Byzantine «mirror of princes» // *Sevcenko I.* Byzantium and the Slavs: in letters and culture.- Camb. Mass.: Harvard Ukr. Research inst.: Napoli 1 st utiver. orientale, 1991.- P. 36.
2. Див.: *Bellomo A.* Agapeto diacono e la sua Scheda Regia.- Bary: Avellino, 1906.
3. Візантолог В. Е. Вальденберг знайшов у давньоруських текстах тільки одну цитату із твору Агапіта: «Естествомъ бо земнымъ подобенъ естъ всякому человеку цесарь, властью же сана яко Богъ» (21 глава), з чого зробив висновок, що «руська писемність взяла від Агапіта дуже мало порівняно з тим, що вона могла б взяти» (*Вальденберг В. Е.* Наставление писателя VI в. Агапіта в русской письменности // ВВ.- Л., 1926.- Т. 24.- С. 33). Однак І. Шевченко, ще раз ретельно зіставивши текст «Ізборника» з грецьким оригіналом Агапіта, дійшов висновку, що фрагмент «Настанова багатим» є майже дослівним перекладом щонайменше сімнадцяти глав Агапіта (Див. *Sevcenko I.* On Some Sources of Prince Svjatoslav's Izbornik of the Year 1076 // *Sevcenko I.* Byzantium and the Slavs: in letters and culture.- P. 249). Від себе додамо, що 21 глава Агапіта є також у Київському літописі у такому контексті: «пишетъ апль Павелъ всдкая дша властитемъ повинуетсд: власти бо ѿ Ба оучинены суть: естествомъ бо црь земнымъ подобенъ естъ всдкому члвкоу властью же сана вышнии (жо Бг- ре великий Златоустецъ: иже кто противитсд закону Бжью- КНАЗЬ бо не носить мьчъ Бий и бо слуга естъ» (Полное собрание русских летописей.- М.: Языки русской культуры, 1998.-Т. 2: Ипатьевская летопись.- С. 592-593.).
4. Це так званий «Софіївський рукопис», що зберігається у публічній бібліотеці Санкт-Петербурга за № 1480.
5. Список редакцій див.: *Лурье Я. С.* Идеологическая борьба в русской публицистике конца XV - начала XVI в.- М.-Л., 1966.-С. 476-477.
6. Агапіта диякона царю Юстиніану главизни поучительні.- Київ: Тип. Печерської Лаври, 1628.- 4*.- 28 с
7. Див.: *Sevcenko I.* Agapetus east and west: the fate of a Byzantine «mirror of princes» // *Sevcenko I.* Byzantium and the Slavs: in letters and culture.- P. 35.
8. *Вальденберг В. Е.* Наставление писателя VI в. Агапіта в русской письменности // *Византийский временник.- Л., 1926.-Т. 24.-С. 30.*
9. Там само.- С. 34.
10. Див.: *Dvot-nik F.* Early Christian and Byzantine political philosophy: Origins and background.- Wash. (D.S.), 1966.-Vol. 1, 2.
11. *Hanak W. K.* The Impact of Byzantine imperial Thought upon Vladimirian-Jaroslavian Russia// *Biz. Stud.- Et.biz.- 1985.- Vol. 12.-P. 117-129.*
12. Див.: *Dagron J.* L'empire romain d'Orient au IVe siecle et les traditions politiques de l'hellénisme: Le temoignage de Themistios // *Travaux et Memoires.- 1968.- Vol. 3.- P. 23-46.*
13. *Аверинцев С. С.* Русь и Византия: два типа духовности// *Новый мир.-1988.-№7.-С. 210-220; Курбатов Г. Л.* Политическая теория в Византии. Идеология императорской власти и аристократическая оппозиция // *Культура Византии IV - первая половина VII в.- М.: Наука, 1984.- С. 98-118.*
14. Агапіта диякона царю Юстиніану главизни поучительні.-С. 9.
15. «Отож, коріться кожному людському творінню ради Господа, чи то цареві, як найвищому, чи то володарям, як від нього посланим для покарання злочинців та для похвали добродійців. Бо така Божа воля, щоб добродійці гамували неумство нерозумних людей» (І Петр. 2:13-16).
16. *Aianim.* Цит. праця.- С. 10-11.
17. Там само.- С. 10.
18. Там само.- С. 11.
19. Для прикладу, Платон вважав, що «істинні філософи багатьо думають про смерть, і ніхто на світі не боїться її менше

- ніж ці люди» (Платон, Фёдон, 67 е.), а Августин Аврелій писав: «Вважаю, що істину знає один тільки Бог і, можливо, знає душа людини, коли залишить це тіло, тобто цю похмуру в'язницю» (Августин Аврелій. Проти академіків II, 9 // Антологія мирової філософії; В 4 т.- М.: Мысль, 1969.-Т. 1.- Ч. 2. Філософія древности и средневековья.- С. 592).
20. «ЧИТНІШЕЕ в с і х ь е с т ь Ц а р с т в о : то г д а Ж Е н а й п а ч е т а к о в е , е г д а с і ю о б л о ж е н ы д р ь ж а в о ю , н і н а д ф ь з о с т ы п р е К л а н а Е Т ь с А , н о к ь ш р а в ю с т и з р ы т ь : б е з ч л о в і ч і а ж е , а к и о в ^ р с т в а й в р а щ а а с д , ч л о к о л ю б ' І Е Ж Е , а к и Б г о п о д о б н о п о к а з а л » (Aranim. Пит. праця.- С. 20).
21. Див.: Платон. Держава.- VI.- 505а.
22. Aranim. Цит. праця.- С. 12.
23. У діалозі «Теетет» Платон пише: «Слід намагатися, якомога швидше втекти звідси туди (на той світ.- О. К). Втеча - це посилене уподібнення Богу, а уподібнитися Богу - означає стати розумно справедливим і розумно благочестивим» (Платон. Теетет.- 176Б-с).
24. Aranim. Цит. книга.- С 10.
25. Там само.- С 9.
26. Наведемо низку настанов, що відображають ці чесноти: «W ПрародитЕЛЬНомъБлгодродїи,никтоЖЕдаВЕЛИчаЕтсд: брвнїЕ 65 йм^тъ вей родУ Прайца...», «Цард ТА ПО йстиннъ оуставадою, ІАКШ Царствовати и владати на страстми мог^шаго...», «ОдїжЪа НЕВЕТшанмад е' блгтворЕїїа рыза, й НЕТЛЕННОЕ одіанїЕ, Е Ж Е кь нйшимъ люблЕнїЕ...», «тїхостїю растворда власти ВЕЛИЧЕСТВО, Й блгтїю побъждад приносдших тї страхъ...» «Равны кь другишъ ї врагшмъ творї ежды, НИЖЕ діроугмдмъ ей оуїгождаа блговолЕНїа ради, ИЙЖЕ врагшмъ съпротивлдасд вражды ради...» (Aranim. Цит. праця)
27. Aranim. Цит. праця.- С. 14.
28. Там само.- С. 10.
29. Флору Ж. Идеология меча: Предыстория рыцарства.- СПб.: Евразия, 1999.- С. 39.
30. Aranim. Цит. праця.- С П .
31. Там само.- С. 13-14.
32. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры.- М.: Искусство, 1984.- С. 157-158.
33. Sevcenko I. Agapetus east and west: the fate of a Byzantine «mirror of princes».- P. 30.

Olexander Kirichok

«EXHORTATIONS OF AGAPETUS» IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN POLITICAL PHILOSOPHY

In article is researched the text of «Hortatory chapters» by Agapetus, which was very important for the Ukrainian, Russian and European political philosophy.